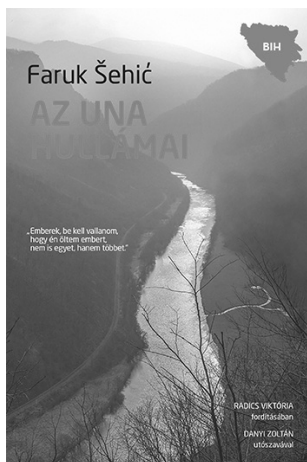

MÁRJÁNOVICS DIÁNA

A káosz algebraja

FARUK ŠEHIĆ: AZ UNA HULLÁMAI

L'Harmattan Kiadó
Budapest, 2016
188 oldal, 2790 Ft

Danyi Zoltán egy 2015-ben publikált interjújában a délszláv háború eseményeit feldolgozó *A dögeltakarító* kapcsán a következőképpen nyilatkozott: „húsz évig menekültem ezek elől a gondolatok elől, nem akartam tudni arról, hogy mi történt, és nem akartam magamra venni a súlyát annak, ami történt, úgyhogy minden lehetséges módon próbáltam elfordulni az úgynevezett valóság elől”. Faruk Šehić kötetének, az autobiografikus *Az Una hullámainak* elbeszélője hasonló kijelentést tesz: „Én megpróbáltam minden erőmmel blokkolni a háborús képek alakzatait és tartalmait, le szerettem volna őket szorítani minél mélyebbre, mint mikor valakit belöksz a vízbe, ráállsz a vállára, és még mélyebbre nyomod.” (66.) A *L'Harmattan Valahol Európában* sorozatának szerkesztői Danyi Zoltán utószavával közölték *Az Una hullámainak* – rámutatva a közös tapasztalatra, melyet a szerzők más-más pozícióból, eltérő poétikai megoldásokkal beszélnek el.

Az öt éve induló világirodalmi sorozat (újra csak) hiányt pótol. Olyan – a külföldi recepciót és a fordításirodalmat tekintve jelentős – kortárs európai művet közölt, amely az elmúlt századot meghatározó történelmi fordulatról szól. A *Valahol Európában* rendkívül igényesen kivitelezett köteteinek fedőlapján minden esetben az adott ország, régió térképe szerepel. *Az Una hullámai* borítóján Bosznia-Hercegovina látható; ám az ex-jugoszláv szerző esetében épp az identitás, a nemzeti hovatartozás kérdése az egyik központi probléma. Faruk Šehić Jugoszlávia „eltiport, eltaposott nemzedékének” tagja. A szerző harcolt a fronton; három éven keresztül – tevékenyen – vett részt a háborúban; leszerelését követően kezdett el publikálni. A kezdetben verseket (*Pjesme u nastajanju; Hit depo; Transsarajevo; Ulične poslanice*), rövidprózai szövegeket (*Pod pritiskom*) közlő Šehić korábbi írásainak is fontos témája Jugoszlávia szétrobbanása. A szerző első regénye azonban nem a háborúról akar szólni.

Az Una hullámainak metareflexív elbeszélője egyértelműen meghatározza az írói programot: „nem áll szándékomban

ban fősorakoztatni a borzalom velőtrázó képeit, melyeknek szemtanúja voltam, mert az kétszer vastagabb könyvet követelne, mint ez itt, mégsem lenne hatásosabb.” (10–11.) A több alakmásban feltűnő, olykor Mustafa Husarként megnevezett narrátor egy cirkuszi fakír hipnózis alatt beszél emlékeiről, miközben megpróbálja „blokkolni a háborús képek [...] tartalmait.” (66.) Az elhallgatásra, elfojtásra irányuló törekvés rendre kudarcot vall. A víziókat, imaginatív jeleneteket rögzítő emlékleírások folyamán bizonyossá válik: a háború a traumatizált egyén múltját alapjaiban meghatározza.

Az emlékezés asszociatív mechanizmusát működtető regény rövidre szabott fejezetei laza kapcsolatban állnak egymással. A szövegegységek „kaotikus rendet” mutatnak. A kötet aleatorikus zenei kompozícióhoz hasonlít: bárhol felüthetjük; a szerző teret ad az improvizatív olvasásnak. A narráció a háború előtti és utáni évek diszkontinuitását tükrözi. A hirtelen ugrásokkal, síkváltásokkal operáló szövegrészekben olvashatunk a gyerekkorról, a háború alatt és után zajló eseményekről. A fejezetek összetartója egy motivikus elem, a címbe n szereplő, horvát–bosnyák határon húzódo folyó. A talajvesztett elbeszélő az Unát olyan – mitizált, szakralizált – entitásként írja le, amely ellenáll a pusztításnak, az egyetemes romlásnak: „Ebben a városban mindenki a víz hívője. Hiszen tudják, hogy a problémák zöme elmúlik, ha nézik a víz folyását.” (127.) A víz, a földrajzi tér az elbeszélő lelkiállapotának meghatározója, az identitás fontos része.

A kötet eredeti címe *Knjiga o Uni, Az Una könyve*. Radics Viktória fordítása (az angolhoz hasonlóan: *Quiet Flows the Una*) hangsúlyozza azt az intertextuális kapcsolatot, amely a kötetet Solohov világháborús nagyregényéhez, a *Csendes Donhoz* fűzi. Šehić írása bővelkedik a kulturális allúziókban. *Az Una hullámaiban* (olykor öncélúnak tetsző módon) tűnnek fel Rimbaud-, Baudelaire-, Aronofsky- vagy Lynch-utalások, Bowie-, Rolling Stones- és Depeche Mode-sorok. Az egyik legfőbb referenciapont Borges, a formaeszmény pedig a borgeses, Danilo Kiš-i (pszeudo)enciklopédia. A gyermekkor idilli helyszínét felidéző elbeszélő akkurátus leírásokban veszi számba a természeti képződményeket: a felhők típusait, a különböző halfajokot. A lejegyzés, az írás aktusa felértékelődni látszik: „a szavak felülműlják a pusztulást. Ha kitörlöd őket, máris a nyelved hegyén teremnek. Ezért elkezdtem megszállottan leírni azokat a tárgyakat, amelyek csak nekem fontosak.” (174.) E gondolat igazsága ugyanakkor idővel – az önellentmondást nem kerülve – megkérdőjeleződik: „A könyvek hangtalanok, semmit sem bizonyítanak, nem képesek feleleveníteni a múltat. [...] Egy névtelen ember tanúságtétele értékesebb, mint az enciklopédiák hűvöse.” (133.)

Šehić kötetét egyértelműen illeszkedik abba a szöveghagyományba, amelyet Shoshana Felman alapvető tanulmányában a *testimony* terminussal jelöl. A referenciális elemeket tartalmazó *tanúságtétel* az élet és a szöveg mezsgyéjén elhelyezkedő architextus, melynek – ahogyan Menyhért Anna fogalmaz – „határozott irányultsága van, hiszen a szöveget [...] konkrét céllal hozzák létre: a traumát akarják megközelíteni és feltárni”. A metafiktív megjegyzések szerint éppen ez *Az Una hullámainak* tétje. A szerzői hitvallás markáns: „Én azonban nem bocsátok meg, nem feledek, mindenre emlékszem. Írni annyi, mint beszélni, beszédek tartani egy láthatatlan közönségnek; ez az én kis tanszékem. Nem látom, hogy más-képp is lehetne harcolni az emlékezés jogáért.” (66–67.)

A krónikás narrátor hangsúlyozza a dokumentum-jelleget, miközben – a fenti tételt cáfolva – több fikciós szintet magába foglaló elbeszélést működtet. A dokumentarista betétek mellett számos szöveginzert a mítoszok, a legendák beszédmódját idézi. A kötetről általánosság-

ban elmondható: a prózapoétikai megoldásokat illetően kevésbé következetes, a gondolati tartalmat tekintve obskúrus. Bizonyos fejezetek reflektáltak szólnak az ellenség démonizálásának lélektanáról, felmutatják a háborús létállapot paradox jellegét, a frontvonal otthonosságát: „Tanuljuk a gyűlöletet, mert ez a túlélés egyedüli módja, gyűlölet segítségével lehet fölébreszteni azt a haragot és erőt, ami életben fog tartani, amitől kedved támad élni.” (96.); „Ez az utca első háborús évem őshazája. Itt találtam rá a rejtett békére.” (118.) Másból azonban zavarba ejtő kijelentéseket olvashatunk a háború felszabadító erejéről: „Ó, a háború édes gyöngédsége, melytől majdnem felrobban a szívem! Megváltás ez a háborús ég, Van Gogh okker csillagaival, mely ráborul az ismeretlen utca iránti szerelmemre.” (119.); „A háborús káoszban megvan a maga mélyebb értelme, megszűnnek a határok, minden elszabadul, és ebből új valóság fakad: az emberi test és a gondolatok határtalan szabadsága.” (80.) A kötet nyugtalanító ellentmondásai újraolvasásra, a múlt megrázó eseményeinek újragondolására sarkallnak.

VÖRÖS ISZAP. 2013. OLAJ. FA.30×24 CM